

Редактори:
НИКОЛА НИКИТОВЪ и ТЕОДОСИЙ АНАСТАСОВЪ

3
ЛЕВА

ИЗДАТЕЛСТВО „НОВО УЧИЛИЩЕ“, СОФИЯ

Одобрена и препоръчана: отъ Министерството на народното просвѣщение съ окръжно № 2915 отъ 26 септември 1935 г.; отъ Военното министерство — отъ Щаба на Армията съ наредба № 16 § 1 отъ 22 ноември 1935 г. и преодобрена и препоръчана отъ Министерството на нар. просвѣщение съ окръжно № 3441 отъ 9 октомври 1936 г.

100

БИБЛИОТЕКА

Велики Български Животописни Разкази

25

ПАНЧО МИХАИЛОВЪ

ПАНАЙОТЪ ХИТОВЪ

БИБЛИОТЕКА „ВЕЛИКИ БЪЛГАРИ“
№ 25 ЖИВОТОПИСНИ РАЗКАЗИ № 25

ПАНЧО МИХАЙЛОВЪ

ПАНАЙОТЪ ХИТОВЪ

СОФИЯ
ИЗДАТЕЛСТВО „НОВО УЧИЛИЩЕ“
1936

ПАНАЙОТЪ ХИТОВЪ

Гората, обвита съ вуала на нощната мъгла, още спъше. Тукъ-тамъ разпръснатитѣ облачета на изтокъ розовѣха. Виждаше се, че скоро ще съмне.

Подухна топълъ вѣтрецъ; раздвижиха се листата. Кръшно се обадиха и славейчета. Започнаха да се надпреварватъ. Всѣко искаше да накара другото да млъкне. И всичко наоколо се оживи. Кълвачъ заудря глухо по дънера на кухъ джбъ, а катеричка излеко заскача отъ клонъ на клонъ да търси храна.

Бавно върховетѣ на планината се позлатиха. Изъ дълбочинитѣ на мрака идваше царьтъ—слънце.

Въ честъ на него всички птички запѣха. Бѣлитѣ ручейчета забързаха изъ остритѣ камъни, за да разбудятъ долините.

По тѣсната пжтека, отъ равнината се понесоха хлопатари. Голѣмо стадо кози отиваше на паша.

— Прръ, дя, — викаше сърдито малкиятъ овчаръ по нѣкоя отбила се отъ пжтя коза.

Той бѣше едва дванайсетъ годишенъ, но едъръ и снаженъ. На рамото му висѣше пушка. Тя не му тежеше, отдавна бѣше навикналъ съ нея.

Бавно кретаеше подиръ стадото, подсвиркваше съ уста, дразнѣше птичкитѣ и по навикъ отъ време на време се провикваше:

— Прръ, дя, кжде си тръгнала, вълци да те ядатъ...

Като достигна мечата поляна, спрѣ и отъ високо огледа равнината. Долу градътъ бавно се пробуждаше. Отваряха се врати, капаци се откrexваха и скоро по широкия пѣть засноваха коли. На групи копачи, боси, съ по две-три копачки на рамо, отиваха по лозята. Мъглата, бѣла като платно, легнала надъ рѣката, отъ силнитѣ лжчи на слънцето бавно се разкжсваше. Нѣколко кумини запушиха. Синкавиятъ димъ отиваше право нагоре къмъ чистото гължбово небе.

Младиятъ овчаръ още отъ далече видѣ, че на Самодивското кладенче други бѣха го изпреварили.

— Иха, ти, Панайоте, какво така си се успалъ? — едновременно на подбивъ извикаха овчарчетата.

— Не, не съмъ се успалъ, — сърдито имъ отвърна той. Младото му и високо чело се набръчка.

— Тогава да не сж те самодивитѣ омагьосали? Ти май често обичашъ самъ да скиташъ изъ поляната имъ...

— Да ви кажа ли? Омръзна ми да скитамъ съ стадото... Всѣки день отъ сутринъ до вечеръ — прръ, дя... Това не е за мене... Не искахъ да излѣза, но баща ми насила ме накара.

— А какво ще правишъ въ кжщи?

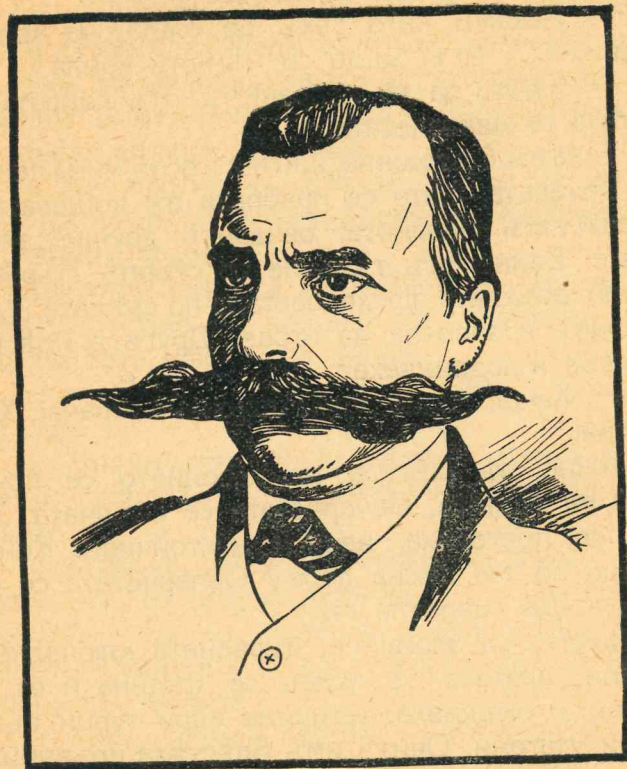
— Какво ли?... На училище ще ходя, четмо и смѣтане ще уча... така, отъ книга да разбирамъ.

— Я остави се, то не е за твоята глава.

— Защо? Та не сме ли и ние хора?

— Така е, хора сме, но за кѣра по ни бива...

Я вижъ, хопъ-хопъ...

ПАНАЙОТЪ ХИТОВЪ

И започнаха съ кавалитѣ да свирятъ. Гърмѣха луди пѣнести ручейи наблизо, тжжно шу-

мѣха тъмнитѣ листа на разклоненитѣ буки, а високо надъ тѣхъ плавно царствено извиваха въ кржгъ свободнитѣ орли.

Подигна очи малкиятъ Панайотъ¹ къмъ небето и съ въздишка произнесе:

— Искамъ като тѣхъ да бжда, на воля да се движа... Ахъ, защо си нѣмамъ крила!

— Хайде да му направимъ отъ папратъ, — изсмѣха се овчарчетата.

Така въ безгрижие, шеги и пѣсни мина денѣтъ.

Вечерѣта, като се прибраха въ кошарата, за да разсѣятъ Панайота, овчаритѣ дружно весело запѣха. Единъ отъ тѣхъ не се стѣпѣ. Бързо захвърли връхната дреха, застана по срѣдата, удари съ кракъ и започна да играе. Другитѣ плѣскаха съ ржце и подвикваха:

— Ха-ха, така, удри по-силно крака. Ха-ха ха, така.

Точно въ разгара на веселието се почука силно на вратата. Овчарчетата се смълчаха. Ударитѣ се повториха, вече по-настойчиви. Кой ли идваше по тая късна доба? Овчарчетата се спогледаха. Да отворятъ ли?

Докато се опомнятъ, дървената ключалка се пречупи, вратата съ шумъ се трѣшна и въ кошарата се вмъкнаха четирима едри турци съ извадени ятагани. Очитѣ имъ блѣстѣха кръвнишки.

— Стойте мирно, — извика единъ отъ тѣхъ, —

¹ Панайотъ Хитовъ е роденъ въ гр. Сливенъ, кварталъ Ново село, въ 1830 г.

никой да не смѣе да мръдне, главата му ще отхвъркне...

Вързаха имъ ржцетѣ. Следъ това разтършуваха кошарата. Каквото намѣриха, задигнаха съ себе си и подкараха овчаритѣ къмъ планината.

На сутринѣта преди съмнало пустнаха двама отъ тѣхъ съ поржка да отидатъ при бащата на Панайота и му кажатъ като откупъ за сина си да изпрати хиляда жълтици.

— Въ противенъ случай, така ще му кажете, ще намѣри на Руена-планина само коститѣ му... Хайде, вървете.

Овчаритѣ слѣзоха изплашени въ града и се отправиха право въ къщата на Панайота. Почукаха. Бащата излѣзе на двора.

— Какво сте подранили, юнаци? — ги запита той.

— Хванаха ни снощи турци и искатъ хиляда жълтици откупъ за Панайота, — обясниха му тѣ набързо.

— Откупъ ли?... Хиляда жълтици!... Та живота ми не струва толкозъ! — разсърди се бащата. — Да не съмъ ги копалъ азъ съ лопата изъ бунището... а?... Кжде сж, на Руена-планина ли казахте?

— Тамъ чакатъ паритѣ... Жалъ ни е за Панайота. И дветѣ овчарчета се разплакаха.

— Трайте, гжски такива... я влѣзте вжтре... Азъ сега ще имъ занеса такива жълтици, че ще ме помнятъ тѣ мене,... докато сж живи!

Откачи той пушката отъ одаята и тръгна

самъ да ги търси. Отначало като го забелѣзаха турцитѣ, помислиха, че имъ носи откупа. Затова и радостни изкочиха на пѣтя и трѣгнаха насреща му. А въ това време бащата залегна на пусия. Дълго не чака. Като наближиха, съ първия куршумъ улучи водача. Останалитѣ се разбѣгаха на различни страни. Така бащата безъ откупъ освободи сина си. Тази случка попрѣчи на малкия Панайотъ да отиде на училище...

Панайотъ растѣше и заедно съ възрастята у него, назрѣваше мисълта да бѣде самостоятеленъ. Волниятъ животъ въ Балкана отрано го научи да бѣде такъвъ. И често-често си представяше орлитѣ, литнали високо-високо надъ непристъпнитѣ скали.

Двайсетъ и четири годишенъ той отвори бакалница и грижливо я подреди. Но не бѣ за дълго. Въ това време дветѣ дяволити очи на неговата съседка — стройната, младата, хубавата Бойка — смутиха душата му. Неговиятъ гордъ духъ се преклони и той реши да отиде при баща ѝ.

— Бойка е легнала на сърдцето ми, нея избрахъ за жена и ето идвамъ при тебе да я измоля, — му каза направо Панайотъ.

Отначало бащата се замисли; колебаеше се да му я даде ли, защото знаеше си каква луда глава е насреща му.

— А тя съгласна ли е? — го попита сурово стариятъ, като дигна глава.

— Мисля... но по-добре е да я попиташъ.

Бащата излѣзе за малко и нѣщо дълго си шушукаха въ коридора. Като се завърна отново, лицето му свѣтѣше отъ радостъ.

— Дай си ржката. Нека така да бѣде, както Богъ е отсжилъ, — и стариятъ го потупа вече роднински по рамото...

Наскоро следъ това умрѣ бащата на Панайота. Не се мина и година, последва го и майка му. Останали сираци, дѣщеритѣ и синоветѣ подѣлиха имота имъ.

Но сестритѣ не бѣха доволни отъ паритѣ, които получиха. Обърнаха се до сѣда, за да реши въпроса за наследството имъ.

Кадията (сѣдията), зълъ и рушветчия човѣкъ, още сѣщия день изпрати запитие съ прѣрка да доведе Панайота. Като видѣ запитието, той цѣлъ почервенѣ отъ гнѣвъ.

— За мене ли идвашъ?

— Каза кадията да те вода... трѣбвалъ си му за нѣщо.

— Я върви ти самъ, а азъ по-късно ще дойда. Знамъ кѣде е...

— Не може, така ми е заповѣдано, да те отведа веднага...

Като се увѣри, че запитието не ще отстъпи, Панайотъ трѣгна предъ него. Чорбаджиитѣ наизскачаха по портитѣ и го сочеха съ прѣстъ.

— Глей чапкънина, поведоха го... най-последно.

— Ами, защо не! Непрокопсаникъ, ограби сестритѣ си... нито стотинка не имъ е далъ. А

бащиния имъ е. То да му падне и хазната ще пропилюе. Че кому не трѣбватъ пари!

— Да го затворятъ и по-добре ще е... та-къвъ все съ хайдуті... Азъ нали ви казахъ, ще ни навлѣче беля това момче рано или късно. Ето на какъвъ е...

За да избѣгне по-нататъшнитѣ закачки на чорбаджиитѣ, Панайотъ помоли заптието да върви задъ него. Въмѣсто това, заптието, за да го унизи още повече и се хареса на чорбаджиитѣ, хвана го грубо за рамото и го заблъска напредъ.

Панайотъ повече не се стѣрпѣ, извърна се, удари го веднажъ-дважъ. Заптието падна на земята. Той го тъпка съ крака. На отчаянитѣ викове на турчина се притекоха нѣколко сеймени. Едва съ голѣми усилия ги разтърваха.

Съ разпокжсани дрехи и окалянъ, заведоха Панайота при кадията. Възмутенъ отъ постѣпката му, кадията го осжди да брои на сестригѣ си още по двеста жълтици и напустне бащината си кжща.

Какво да прави? Кому да се оплаче? Имаше ли кой да го чуе? Ако протестираше повече, знаеше, че го очаква затворъ. Тогава?

Отникжде не идваше съчувствие, помощъ. Чорбаджиитѣ дори бѣха готови по-скоро да го видятъ овисналъ на вжжето, отколкото свободенъ и богатъ да имъ прѣчи.

Оскърбенъ, съ налѣто отъ болка сърдце, Панайотъ предаде каквото му остана на брата си, поржча му да нагледва жена му Бойка и заедно

съ шурей си Стоянъ — младъ, безстрашенъ и буенъ момъкъ — хванаха Балкана.

Отъ тамъ тѣ често слизаха въ равнината, за да отмѣстятъ на нѣкой турчинъ-изедникъ. Скоро славата имъ на народни защитници се разнесе изъ околнитѣ села и градове. Къмъ бунтовницитѣ се присѣединиха и други недоволници. Така постепенно групата нарастна на дружина. За воевода избраха Георги Трънкинъ отъ Сливенъ.

Една вечеръ се насѣбраха и решиха да убиятъ Сливенския кадия Али-Ефенди, който безчовѣчно измжчваше християнитѣ...

Дойде уречениятъ день. Причакаха нощъта, притаили се въ лозята. После тихо единъ следъ другъ се промъкнаха презъ гробището и предъ кжщата на кадията се раздѣлиха на две.

Отвориха насила здраво залостената врата и незабелязани отъ никого влѣзоха въ градината, като оставиха четирма четници да пазятъ предъ вратата.

После презъ една малка задна вратичка се прехвърлиха въ харемския дворъ и спрѣха, за да обмислятъ какво ще вършатъ по-нататъкъ. Въ тъмната мълчалива кжща свѣтѣше само единъ прозорецъ. Презъ него се виждаше Али-Ефенди съ книга въ ржка и насѣдалитѣ наоколо му върху възглавници по пода десетина кадъни.

— Тихо, ще почакаме, до като заспятъ всички, — прошепна Панайотъ.

— Тогава не ще ли е късно? — отвърна Трънкинъ.

— Заспалъ човѣкъ по-лесно се улавя... Докато се опомни и кръцъ.

— Охъ, охъ на тоя студъ. Кой ли ще изтрае? — И момчетата удряха съ премръзналитѣ си крака о земята.

Въ това време неочаквано широко се отвори вратата и на прага се показаха съ свѣщъ въ ржка две кадъни. Като забелязаха дружината въ двора, тѣ изпискаха уплашено и се дръпнаха назадъ. Всички въ стаята настанаха. Въ мигъ успѣха да заключатъ и вратата.

Но четниците скоро я разбиха и навлѣзоха въ стаитѣ.

— Ахъ, ето кучето, народниятъ изедникъ, — извика Панайотъ и извади ятагана си срещу Али-Ефенди.

Ала две кадъни уловиха ржката му, възпрѣха го. Тогава Панайотъ съ свободната си дѣсна ржка — той бѣше лѣвичаръ — улови за гушата кадията.

Турчинътъ се задушаваше. Устата му засъхна, очитѣ — изкочиха.

— Аманъ, ефенди, милость, — молѣше се той.

— И смъртъта за тебъ, куче, е голѣма милость! Смѣташъ ли колко майки си разплакалъ?... Кажи, кжде сж паритѣ! — извика яростно Панайотъ, като стѣгаше все повече и повече гърлото му.

Отъ страхъ да не бждатъ избити, кадънитѣ се изпокриха. Али-Ефенди остана самъ срещу острието на ножа. Той виждаше, че всѣки мигъ

можеше да бжде убитъ и посочи сандѣка, кждето бѣше скрилъ торбитѣ съ жѣлтици и бѣли меджидии.

— А сега кадънитѣ да донесатъ герданитѣ и гривнитѣ си. — заповѣда Панайотъ.

— Нѣмаме, ето нѣ, излѣгаха тѣ една по една като показваха голитѣ си ржце и бѣли шии.

— Кжде сж? Я кажете кжде сте ги закопали?

— Въ съседитѣ има свадба и имъ ги додохме за тая вечеръ... Ако искате провѣрете.

— Я да ги избиемъ, че могатъ лесно да ни издадатъ, — предложи единъ отъ четниците.

Останалитѣ се възпротивиха. Тѣ гледаха часъ по-скоро, докато още не се е съмнало, незабелязано въ тъмното да се оттеглятъ въ планината. Така и направиха. Но отмѣстиха жестоко на народния изедникъ. Паритѣ и накититѣ задигнаха за народното дѣло.

Презъ 1860 година къмъ дружината се присъедини и х. Димитъръ. Така засилени, тѣ вече по-смѣло и открито водѣха сражения съ турскитѣ потери. Затова и често прескачаха отъ единъ балканъ на другъ, докато между Елена и Габрово се натъкнаха на редовна войска. Завърза се дълъгъ и жестокъ бой, въ който пронизанъ въ сърдцето отъ куршумъ падна воеводата Георги Трънкинъ.

Още сжщата вечеръ дружината незабелязано отъ неприятеля се оттегли въ Балкана. Тамъ еди-

нодушно избраха като най-смѣлъ и юначенъ за воевода Панайотъ Хитовъ.

Идваше люта зима. Още отъ рано птичките отлитнаха на югъ. Нѣкои отъ момчетата, изплашени отъ студа, предложиха да напустнатъ по-скоро планината и се прехвърлятъ навреме въ Влашко. Тамъ, мислѣха си тѣ, все ще могатъ да се приютятъ нѣкжде на топло.

Панайотъ възнегодува, излѣзе предъ дружината, подрѣпна нервно голѣмитѣ си като кждели мустаци и гнѣвно изрече:

— Братя, отъ далече се не пази ни домъ, ни родина.

— А какво да правимъ?

— Който е мой другаръ, да остане при мене и да слуша моитѣ съвети, а който не иска да ходи подъ хайдушкия байракъ и да се подчинява на моитѣ заповѣди, нека върви отъ сега на кждето иска. Не ви задържамъ на сила. Хайдутинъ на воля се става...

— Но, воеводо, на открито не се зимува — безъ хлѣбъ, безъ завивка.

— Прави сте. Гладенъ день-два се седи... Но защо се боите, когато цѣла Стара-планина е наша, когато старопланинскитѣ българи сж народолюбиви, гостоприемни и чистосърдечни хора. Вървете следъ мене, за всички ви храна ще намѣря.

И така тѣ прекараха зимата изъ селата, закриляни и хранени отъ многото приятели на Панайота,

Презъ пролѣтѣта, една чудна мека пролѣтъ, попъ Йорданъ на открито причасти четата и я благослови:

— Момчета, вие сте пратени отъ Бога да вардите сиромаситѣ, женитѣ и децата и да наказвате злосторницитѣ, а като е така, трѣбва да бждете честни, правдолюбиви и чистосърдечни. Българскиятъ народъ нѣма ни царство, ни покровители, ни защитници... Той трѣбва да се надѣва на Бога, на васъ и на вашата юнашка сила...

Съ тия пламенни думи свещеникътъ ги изпрати къмъ планината.

Нѣколко ясни слънчеви дни минаха спокойно. Но около Марашката рѣка четата попадна на заселилитѣ се отскоро тамъ зли татари, които измжваха и колѣха най-безмилостно българитѣ. Въ сражението паднаха шестнадесетъ убити татари, а останалитѣ бѣха ранени. За да избѣгатъ преследването на турцитѣ, четата слѣзе бързо къмъ рѣка Струма, спустна се по лѣвия брѣгъ на Марица и се скри въ Сакаръ-планина.

Отъ тамъ Панайотъ поиска да влѣзе въ връзка съ другитѣ възстанници. Затова и изпрати своя най-вѣренъ човѣкъ Паскалъ да обходи Македония и Тракия.

Следъ четири месечно скитане пратеникътъ се завърна съ много бележки, сведения за другитѣ чети, нѣколко броя отъ „Дунавски лебедъ“ и едно писмо отъ Сава Раковски.

Боеводата съ трепетъ го отвори. Прочете го нагласъ предъ дружината:

— „Чуйте братя българи и вие храбри планински юнаци, мойтъ думи. Бждете готови, бждете весели... Азъ знамъ, чувахъ за вашитъ подвизи. Ходете до Петровденъ по планината и чакайте онова време, което очаква всѣки отъ насъ. Приготовлявайте се! Около Петровденъ азъ ще ви изпратя единъ човѣкъ, който ще ви разкаже, що трѣбва да се работи. Отечеството ни скоро ще се освободи, пригответе се!“

Окураженъ отъ това, Панайотъ изпрати нѣколко души да съобщятъ на населението да се готви и при даденъ сигналъ да се дигнатъ като единъ.

Той виждаше плодоветъ на своето дѣло. Бѣше наближилъ моментътъ на освободението на България. Радостта му бѣше безкрайна.

— Най-после, най-после! — мислѣше си той.

Следъ две седмици той се отправи къмъ Сръдна гора. По пѣтя му обадиха, че въ село Крива круша нѣколко турци безчинствуватъ. Веднага навлѣзе въ селото и заловенитѣ наказа съ смъртъ. Останалитѣ се изпокриха въ околността и предъ страха, че все нѣкога ще бждатъ наказани отъ него, изоставиха безчинствата и золумлуцитѣ надъ мирното християнско население.

Сега пѣкъ трѣбваха пари за оружие и барутъ. Намислиха да обератъ пощата. Устроиха засада между селата Ичера и Жеравна. Когато наближи препускащата изъ нанадолнището кола,

дружината изкочи отъ храститѣ и заобиколи пощата.

— Горѣ ржцетѣ! — извика Панайотъ на стражата.

Отъ страхъ турцитѣ веднага сториха това и предадоха оржжието си.

— Паритѣ и друго каквото има въ колата вземете, но на хората не посѣгайте, — заповѣда той.

Момчетата доволни отъ това, че се сдобиха съ сръдства, се отдрѣгнаха въ планината. И цѣли два месеца се криеха, за да не ги уловятъ преследвацитѣ ги потери...

Презъ есеньта на 1862 година, за да не се прѣсне дружината, Панайотъ реши зимата да прекаратъ пакъ въ Балкана. Като най-подходяще и безопасно мѣсто избра Хаинъ-Боазкия проходъ, кждето подъ закрилата на вѣковнитѣ букови дървета ще минатъ незабелязано. Но за да не стоятъ на открито и се защитятъ отъ острия студъ, построиха голѣма колиба. Десетъ дни и нощи работиха четницитѣ. Най-сетне се настаниха въ нея. Наредиха и прехраната отъ кои села по редъ да обслужватъ.

Но презъ една студена декемврийска нощъ пристигна куриеръ и събщи, че предатели сж издали на турцитѣ мѣстото, кждето квартируватъ.

Панайотъ скръдна съ жби:

— Да не би да лъжешъ?

— Не, казаха ми, — отвърна куриерътъ, —

че ще нападнатъ колибата. Колкото се може, по-скоро бѣгайте.

Тогава воеводата сви песни и заповѣда:

— Запалете колибата така, че да не остане никаква следа отъ нея... Кой каквото може да вземе съ себе си, а останалото хвърлете въ огъня. А на предателя азъ самъ ще му отрѣжа главата. Само веднажъ пролѣтъта да дойде, да се раззелени Балканътъ.

Призори огънятъ унищожаваше и последнитѣ остатъци на колибата. Тукъ-тамъ стърчеха овжгленитѣ дънери; димешитѣ парцали издаваха мирисъ на разложени трупове. Съ насълзени очи и разочаровани момчета напустнаха мѣстото, кждето мислѣха да прекаратъ зимата.

За да могатъ полесно да се изхранятъ, тѣ се раздѣлиха на две части. Заминаха изъ Балкана срѣдъ студъ и виелици. Понѣкога не можеха да изминатъ и триста крачки. Все се въртѣха на едно и сжщо мѣсто, като отъ време на време се сбиваха съ глутница гладни вълци. Ако се случеше на пжтя имъ нѣкоя кошара, спираха за часъ-два въ нея, наклаждаха огънь, постопляха измръзналитѣ си тѣла и пакъ тръгваха. Така достигнаха до връхъ Българка.

— Спасени сме, — съ въздишка изрече Панайотъ.

Отъ тукъ той изпрати съобщение на приятелитѣ си въ Сливенъ, че е наблизно. Веднага дойдоха нѣколцина съ хлѣбъ, ракия и покривки, за да го видятъ. Но дружината бѣше сломена, мом-

четата окжсани, гладни, изпити и изнемощѣли.

— Защо, какво стана? — попитаха въ тревога приятелитѣ Панайота.

Панайотъ нервно потърка съ ржка лицето, плю и дигна очи къмъ тѣхъ:

— Питате ме, защо ли? Ще ви кажа... Предатели щѣха да ни продадатъ за тридесетъ сребърника. Но нека е здраве, братя! Ако не имъ отмъсти Господъ, то ние ще имъ отмъстимъ скоро... Азъ самъ нѣма да имъ простя, — и той млъкна.

Орловитѣ му очи се кжпѣха въ синкавитѣ пламъчета на огъня.

Втората група начело съ знаменосеца Н. Аджема се отправи къмъ политѣ на Срѣдна-гора. Панайотъ Хитовъ чрезъ довѣренитѣ си хора се научи, че ги грози опасностъ и веднага изпрати човѣкъ, за да ги предупреди.

Куриерътъ ги завари на пищенъ обѣдъ. Ядѣха печено агне.

— Аджема, бѣгайте, крийте се, че по петитѣ ви иде турска войска, — доложи имъ той.

Момчетата на това се изсмѣха, не обърнаха внимание на донесението. И до късно продължи обѣдътъ имъ.

Вечеръта наистина ги обградиха отъ всички страни. Бунтовницитѣ направиха опитъ да пробиятъ обръча, но безуспѣшно. До единъ ги изловиха. Започнаха мъченията съ нагорещени желѣза и така изтрѣгнаха отъ тѣхъ признанието,

кжде по-често и какъ се крие неуловимата дружина на Панайотъ Хитовъ.

Отъ предпазливостъ четата на Панайотъ Хитовъ веднага се прехвърли въ Матейската планина. Турцитѣ изпратиха и тамъ силна потеря. Обградиха гората и всѣко тайно кѣтче на планината, кждето можеше да се скрие четникъ, биде претърсено. Но четата на Панайота бѣше невидима, неуязвима. Случваше се понѣкога семейнитѣ да минатъ покрай самитѣ тѣхъ и пакъ да ги не откриятъ. Като птици се бѣха накачили по дърветата.

Разгнѣвено отъ неуспѣха си, турското правителство издаде строга заповѣдь:

„Който скрие въ кѣщата си хайдутинъ и го нахрани, ще бѣде конфискуванъ имотътъ му и пратенъ на заточение“.

Ала и тази изключителна жестока мѣрка не помогна на турцитѣ. Какво представляваше за коравия българинъ страхътъ отъ заточение предъ свѣтлата радостъ, че скоро ще бѣде свободенъ и че ще може да разполага съ имота и живота си!

Презъ пролѣтѣта на 1863 година хайдутитѣ наново се оживиха. Нападаха тукъ-тамъ потеритѣ, като наказваха и избиваха турскитѣ изедници.

Панайотъ Хитовъ на три пѣти изпращаше кратки съобщения на пашата, че е още живъ и здравъ, че съ ожесточение се бори и ще се бори за освободението на България.

Турцитѣ, обидени отъ дръзкото му нечувано

поведение, за да се справятъ веднажъ завинаги съ тая неуловима чета, повикаха отъ Одринъ около хиляда войника. Панайотовата чета бодърствуваше изъ Балкана. Но нѣкои отъ селата подплашени отъ войската, не имъ носѣха храна. Така, често гладни по два три дена, тѣ бѣха принудени да ядатъ жължди.

Последната имъ надежда бѣше да се яви часъ по-скоро войната между Сърбия и Турция. Ала като видѣха, че този очакванъ проектъ прспадна, тѣ решиха да преминатъ веднага въ Сърбия.

Започна се дълго и внимателно проучване на пѣтищата и турскитѣ постове. Следъ триседмично напраздно скитане изъ балкана, тѣ успѣха да се промъкнатъ безъ жертви на сръбска територия.

Въ Крагуевацъ Панайотъ Хитовъ се срещна съ х. Димитъръ. Радостѣта и на двамата бѣ голѣма. Следъ дългъ разговоръ Панайотъ изпрати х. Димитъръ въ Влашко, за да се види съ Раковски и взаимно проучатъ условията за изпращане наново на чети въ България. Тогава уговориха точната дата на едновременното преминане на българскитѣ чети отъ Сърбия и Влашко.

Пролѣтѣта на 1864 година настѣпи. Гората се раззелени, нивитѣ се налѣха съ тучни жита и ароматътъ на разцѣвналитѣ клони се понесе изъ долините. Природата се събуждаше. Закипѣ и кръвѣта на поробения българинъ. Презъ месецъ юний Панайотъ Хитотъ съ новообразуваната чета пакъ премина въ България,

Навсѣкжде населението го посрѣщаше съ радостъ. Вече не се страхуваха отъ татари и притѣснители.

— Ето спасителътъ ни е между насъ! — си шепнѣха тѣ.

И идѣха единъ по единъ пострадалиятъ селени да му се оплакватъ. Накрая дойдоха и Каменорѣкчани — доложиха му, че въ селото имъ вилнѣе арнаутинъ, който каралъ мъжетъ да му работятъ ангария, а съ женитъ и децата се гаврѣлъ.

Възмутенъ, Панайотъ веднага се отправи на-тамъ. Вечертъта обиколи селото и улови живъ арнаутин. Взе и раздаде откраднатитъ отъ него гривни, обици и женски пръстени и заповѣда да му отрѣжатъ главата.

На другия день четата осъмна заградена отъ турска войска. Единъ отъ охраната му биде подло нападнатъ и убитъ. Дълго се сражаваха и чакъ привечеръ съ хитростъ се измъкна четата отъ обрача на неприятеля.

За да отмъстятъ за убития си другаръ, Панайотъ имъ предложи веднага да тръгнатъ, да настигнатъ турцитъ и ги нападнатъ въ тилъ.

— Най-малко десетъ души азъ ще убия...

Но дружината се отказа. Умората, сражени-ята и многото безсънни прекарани на открито ве-чери ги бѣха сломили.

Тогава Панайотъ възнегодува:

— Азъ нѣма да ходя вече съ васъ и да ста-вамъ за смѣхъ на хората,

— Защо?

— Така могатъ единъ по единъ всички ни да избиятъ... Азъ мислѣхъ, че ще намѣря хра-бра дружина, а виждамъ, че съмъ се излъгалъ. Вие сте баби и нищо повече. Та който го е страхъ отъ турцитъ, той не е мой другаръ... Така да знаете, ще ви напустна, ще отида въ Влашко.

Но вмѣсто въ Влашко, съ своитъ петъ най-вѣрни четници той се прибра въ Зайчеръ.

По тога време човѣколюбивитъ идеи на великата френска революция, която бѣше раз-друсала въ началото на този вѣкъ западна Евро-па, проникнаха най-после и на Балканския по-луостровъ, който пѣшкаташе подъ робството на по-лумесеца. Италиянци и германци извършваха све-щеното обединение на нацията си, сърби и гърци отдавна се борѣха съ оржие въ ржка за сво-ята пълна независимостъ.

Българскиятъ народъ сжщо се раздвижи. Водачитъ се замислиха за възстание. Думитъ на Паисия „поради що се срамишъ да се наречешъ болгаринъ“ като съ огънь подпалиха душитъ имъ.

Искрата за голѣмия освободителенъ пожаръ за българския народъ се даде отъ Сава Раковски. Той сновѣше непрестанно ту въ Сърбия, ту въ Влашко. Срещна се съ Ильо войвода, Филипъ Тотю, Панайотъ Хитовъ и съ своитъ пламенни слова разгаряше бунта въ душитъ имъ.

— Стига сте водили животъ на хайдути... Частичнитъ действия вече не ще ви помогнатъ.

Трѣбва единъ общъ планъ да се изработи. Всички като единъ да се дигнемъ и слоимъ петвъковния тиранинъ. Стойте будни, братя, го-твете се, часътъ на свободата ни скоро ще удари!

По това време и Ромъния бѣше предъ кон-фликтъ съ Турция.

Ромънскиятъ министъръ-председателъ князь Братияну предложи на Раковски да образува ве-днага доброволчески чети отъ най-буднитѣ еми-гранти българи въ страната и да бждатъ готови да преминатъ Дунава.

Раковски се съгласи. Събра около петъ хи-ляди души. За тази целъ той поиска и срѣдства за пушки и облѣкло. Така въоръжени, си ми-слѣше той, да ги изпрати въ вътрешността на България. Но поради интригитѣ на завистливи и зли хора, ромънското правителство започна да подозира Раковски, че работи противъ него. По-лицията го следѣше непрестанно, на всѣка крачка. Тогава Раковски и Панайотъ Хитовъ се прину-диха да забѣгнатъ въ Русия.

Тамъ и двамата се научиха за образуваната наскоро следъ тѣхното заминаване между бъл-гари и ромъни „свещена коалиция“ съ еднич-ката задача да подготвятъ народитѣ на Балкан-ския полуостровъ за общи възстания. По такъвъ начинъ смѣтаха да се създаде и свободна неза-висима България.

Панайотъ Хитовъ и Раковски веднага схва-наха хитростта на ромънитѣ, които смѣтаха да използватъ този съюзъ само за свои цели и

енергично се противопоставиха срещу тази идея. Тѣ не се задоволиха само съ това, а тайно при-стигнаха въ Букурещъ и успѣха въ кжсо време да разтурятъ коалицията. Тогава и изработиха: „Привременния законъ за народнитѣ горски чети“. Чрезъ този законъ се създаде и „Върховното на-чалство“ за хайдушкитѣ движения, като всички въ вътрешността и вънъ се подчиняватъ на главния воевода. За такъвъ тайното събрание единодушно избра Панайотъ Хитова.

Нѣколко дни следъ това тайниятъ центра-ленъ комитетъ се събра въ мушията на Н. Бал-кански, обърната на арсеналъ. Тамъ бѣха: Ра-ковски, Панайотъ Хитовъ, Дѣдо Желю, Стефанъ Караджата, Василъ Левски и Хаджи Димитъръ.

Раковски състави общия планъ:

— Нека да изпратимъ още презъ пролѣтътъ десетъ чети въ България, — говорѣше разпа-лено той.

— Не сж ли малко? — прекъсна го дѣдо Желю.

— Ако потрѣбва, ще изпратимъ още. Но помощъ отвънъ да не искаме... Сладка е сво-бодата, когато народътъ самъ си я извоюва. Къмъ едно да се стремиме, братя, — къмъ общо въз-стание! А за да се провѣри духа на народа, ще заминатъ още сега две чети. Съгласни ли сте?

— Съгласни, съгласни! — се провикнаха всички.

— Азъ предлагамъ Панайотъ Хитовъ и Фи-липъ-Тотю да сторятъ това.

Панайотъ прие, нали бѣше най-стариятъ и изпитанъ воевода. Знаеше, че добре ще извърши повѣрената му мисия.

— Ще получишъ сто и шейсетъ лири. Сбогомъ, — и двамата при раздѣлата братски се цѣлунаха.

Четата се състоеше отъ седемдесетъ души, всички млади, жизнерадостни, готови за бой. Построиха се въ две редици. Воеводата застана предъ тѣхъ:

— Момчета, вие знаете добре какво ни предстои... Отъ добро не сте забѣгнали тукъ. Азъ зная, че отъ куршумъ не се боите. Наистина, ние сме малко на брой, но духътъ ни ще победи несмѣтнитѣ пълчища на турцитѣ. За знаменосецъ азъ избирамъ Дяконъ Левски, той е юначенъ, ще умре по-скоро, отколкото да предаде знамето. Нека той ви служи за примѣръ.

Левски взе знамето, издигна го високо надъ четата и се заклѣ:

— Ще гледамъ да оправдая думитѣ и довѣрието, което имате къмъ мене. Ще бжда вашъ хоругвоносецъ, ще го пазя повече отъ зеницата на окото си.

И тръгнаха. Дунава минаха подъ Тутраканъ и за тринадесетъ дни се добраха до Балкана. Изтощени отъ безсъние, гладъ и постоянни сражения, дружината покрай Котелъ се спушна къмъ Сливенъ. Презъ нощта Панайотъ влѣзе тайно въ града и тамъ научи отъ в. „Македония“, че Филипъ-Тотю е разбитъ при село Върбовка. Ве-

днага той изпрати човѣкъ, за да влѣзе въ връзка съ него.

Отъ много градове и паланки идваха въ Балкана пратеници, за да питатъ — време ли е да дигатъ бунтъ. Панайотъ ги съветваше да по-траятъ до идната година, когато цѣлата страна ще бжде готова.

Следъ нѣколко дни четникътъ се завърна безъ каквито и да е известия за Тотя. Панайотъ се безпокоеше за другаря си. Остави въ Балкана нѣколко момчета да пазятъ града отъ турски нападения, а съ останалитѣ тръгна за Гюргево, да се срещне съ Тотя. Навсѣкжде населението ги посрѣщаше като освободители. Като достигнаха Карловския балканъ, Левски изпрати съобщение до вѣрнитѣ си приятели въ село Войняговци, кждето бѣше преди години учителъ и бѣ успѣлъ да основе тайно революционно братство. Членовѣтъ на братството веднага се притекоха на помощъ на дружината съ храна, барутъ, облѣкло и куршуми. Отъ уста на уста майката на Левски се научи, че дружината квартирува наблизко. И тя пожела да го види. Тогава съ разрешение на воеводата, дяконътъ се облѣче въ окжсани карачански дрехи и отиде на уречената среща — въ Сопотския манастиръ.

Старата жена, като видѣ сина си Василъ, прегърна го, заплака и дълго време дума не продума. Левски милваше изпадналитѣ изъ подъ чумбера бѣли коси и я утешаваше.

— Е трай, бжди сърдцата, скоро ще се освободимъ. Тогава ще ми се нагледашъ.

— Ахъ, синко, искахъ да станешъ учителъ или попъ, а ти зарѣза домъ и роднини.

— Попъ! То бѣше нѣкога, мамо, отсега натакъ чакай да видишъ главата ми набучена на върлина или тѣлото ми на бесилка провиснало. Не плачи, ако спечеля въ борбата, печели цѣлятъ народъ, а ако изгубя, само себе си.

Късно вечерята се раздѣлиха. Майката го изпрати до двата джба и дълго гледа подиръ сѣнката, която бавно потъваше въ синкавия мракъ на планината. . .

Дружината продължи пътя по билото на Стара-планина. Често се натъкваше на опасности. Тукъ-тамъ потеритъ имъ устройваха засади. Чакъ при с. Златица се срещна съ разбитата вече чета на Филипъ-Тотю. Нѣмаме време за губене. Дветѣ чети се слѣха и съ голѣми трудности преминаха р. Искъръ. При Враца се натъкнаха на черкези, съ които дълго се сражаваха. Отъ тамъ се спузнаха къмъ Берковица, кждето два деня се криеха безъ храна. Накрая, обезсилени и изтощени, се отправиха за Пиротъ.

За изненада на всички, началникътъ на града му съобщи радостната вестъ, че сръбското правителство му е отредило месечна пенсия. Тамъ и се раздѣли Панайотъ съ дружината си.

— Сбогомъ, момчета, благодаря ви, че братски сподѣляхте съ мене и студъ и опасности,

сбогомъ, — и на всѣки четникъ, като стискаше ръжката, даваше по една рубла.

На другия денъ замина за Бѣлградъ, кждето се срещна съ Раковски. Двамата приятели дълго и мълчаливо се гледаха. После подѣха оживенъ разговоръ.

— Е, ти идешъ отъ Бѣлгария, какъ е народътъ?

— Народътъ, Сава, е напълно готовъ за едно общо възстание, но имъ трѣбва оржие.

— А четитъ?

— Отъ всички градове прииждатъ при мене въ планината момчета, но безъ оржие.

— А на мене казаха, че имало достатъчно пушки, барутъ и куршуми.

— Наистина тукъ-тамъ има . . . складирали сж, но споредъ мене е нужно да се изпраща много, непрекъснато. . .

— Благодаря ти, братко, отъ сърдце за добритъ сведения. Ще наредя това още тия дни. Сбогомъ, — и тѣ си стиснаха ръцетѣ, раздѣлиха се — за да не се видятъ вече никога. Презъ сжщата година, 1867, Раковски почина.

Дълго следъ това Панайотъ тжгува за него. Защото разбираше голѣмото му значение за освобождението на Бѣлгария. Тогава той потърси сътрудничеството на х. Димитра и Караджата. И двамата буйни, невъздържани, бѣха за неотложни действия.

— Сега е времето, — казваше смѣло х. Димитъръ, — когато всички народи подъ турско

се бунтуватъ. Ето островъ Критъ е възстаналъ, турцитъ сж сплашени. . .

— Мамите се, на всъки пжтъ и кржстопжтъ има войска и черкези. А ние съ голи ржце и шепа хора. . .

— Шепа хора ли? — прекжсна го Караджата, — духътъ е по-важенъ. При това народътъ нали е съ насъ, ще ни помага.

— Ще ни помага? А съ какво? Най-главното, оржжие нѣма.

— Ще го намѣримъ, отъ турцитъ ще го вземемъ.

— Луди, луди глави, — викаше нетърпеливо Панайотъ, но вътре въ себе си се радваше, че България има такива синове. . .

На 6 юний 1868 г. х. Димитъръ и Караджата съ отбрани юнаци преминаха Дунава между Свищовъ и Русе. Веднага се натъкнаха на редовна турска войска. Разбиха я и продължиха къмъ Балкана. Но тамъ четниците загинаха до единъ. Славата за тѣхната геройска смъртъ се прѣсна изъ цѣла Европа, а въ Турция наложи по-бързото разрешаване на черковния въпросъ.

Презъ 1875 г. Босна и Херцеговина се надигнаха. Сръбското правителство прибѣгна до помощта на воеводитѣ. Свика се извънредно събрание на Централния комитетъ съ присжтствието на Пан. Хитовъ, Хр. Ботевъ, Шоповъ, Ценовъ, Драсовъ и Д-ръ Чобановъ.

— Трѣбва да побързаеме, докато не е по-

тушено възстанието въ Босна, — говорѣше Пан. Хитовъ.

— Да се изпратятъ чети въ униформа, — предложи Ботевъ, — това ще подигне духа на населението.

Приеха това предложение, като раздѣлиха България на три революционни окржга.

— За главнокомандующъ на възтанието вътре въ България да изберемъ най-стария и славенъ воевода Пан. Хитовъ, — предложи Ботевъ.

— Прието!

— За главна квартира ще му служи Троянския манастиръ. Отъ тамъ ще издава заповѣдитѣ.

Късно вечерта членоветъ на Централния комитетъ се разотидоха. Панайотъ и Ботевъ крачеха изъ една глуха улица на заспалия Букурещъ. Като наближиха кръчницата, въ която квартируваше Ботевъ, двамата се спрѣха.

— Ти вѣрашъ ли? — неочаквано попита Ботевъ.

— Въ кое? — очуди се Панайотъ Хитовъ.

— Въ свободата на България, това че ние сами. . .

— Разбира се.

— А азъ да ти кажа, братко, докато има подлещи и предатели, не вѣрвамъ.

— Ти, Христо, забравяшъ честнитѣ, самоотверженитѣ като Левски, Караджата и х. Димитъръ.

— Левски, Караджата, наистина! — про-

бъбра тежко, каточе на себе си Ботевъ и изчезна въ задимената кръчица.

Но, намѣсто въ България, Панайотъ Хитовъ замина за Сърбия, която бѣше вече обявила война на Турция. Отъ Сърбия Панайотъ начело на нѣколко български чети, премина презъ Тимока въ Видинско. Но Сърбия скоро се примири съ Турция. Четитѣ бидоха разпустнати.

Когато се почна освободителната война отъ страна на Русия 1877—78 г., Пан. Хитовъ пакъ бѣше начело на войската. Понеже познаваше добре Балкана, предвождаше рускитѣ войски изъ тайнитѣ пжтечки, за да се явятъ въ тилъ на турскитѣ орди. Често се промѣкваше въ неприятелския станъ, разузнаваше плановѣтъ имъ, като всичко това донасяше на време на великия князь Николай Николаевичъ, главнокомандующия.

Следъ освобождението Панайотъ Хитовъ не остана въ Сливенъ, а се премѣсти да живѣе въ Русе.

Тукъ той прекара въ почести остатъка отъ живота си.

На 20 февруарий 1918 г., презъ голѣмата общоевропейска война, той почина. . .